

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

18663

371.14

7-23

1879

37719
7-23
ԴՈԿՏՈՐ ՎԱՍԱԿ ՊԱՊԱԶԱՆԵԱՆ

ՊԱՏԱՄԽՆԻՔ

„ՄՇԵԿԻ“

129 ՀԱՄԱՐՈՒՄ ՏՊՈՒԱԾ ՈՒ

„ՀԻՆ—ԲԱՐԵԿԱՄ“

ԱՆՈՆՈՎ, ՍՏՈՐԱԳՐՈՒՄ

ՅՕԴՈՒԱԾԻՆ:

ԵՐԵՒԱՆ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Զ. ԳԵՈՐԳԵԱՆԻ ԵՒ ԸՆԿ.

1879

010
B 200 W

ժամու 8-ին, Ճաշից յետոյ ժամու 2-ին և երեկոյեան ժամու 6-ից մինչև 12-ն:

Հատկեր պնդումեն, որ „Մշակի“ № 129 տպուած յօդուածը՝ թէև ստորագրուած է „Հին-բարեկամ“, բայց դա ինքը չէ գրել: Օրախօս ու չարամիտ մարդիկ կարծուան իրր թէ այդ յօդուածի հեղինակը, պարոն Բէկնազարեանցն է, կամ ինչպէս Ռուսները ասուան են՝ Ազգ կարծիքն ես չեմ ընդունում, չեմ կարող ընդունել, որովհետև չեմ կարծում, որ նա այդքան անազնիւ լինի: Ինչ գէմ նա յօդուած գրի, իմ լաւութեան փոխարէն չարութիւն, դրախտութիւն, զրպարտութիւն անի, չեղածն ասի, եղածը ծածկի, ամենայն տեսակ բան հնարի իւր բարեկամին սևայնելու, մտտելու, և ին և ին, — կարելի բան չեմ կարծում:

Եթէ օտարների կարծիքն ուղիղ լինի, որ այդ յօդուածի հեղինակը պարոն Բէկնազարեանցն է, այն ժամանակը պէտք է որ նա տմարդ լինի, արովհետև ամարդին է տուած միայն իւր բարեբարի բարութեան փոխարէն չարութիւն, միաս, անարգանք հատուցանել: Ես չեմ կարծում և ահա ինչ հիման վերայ:

Հուշոյ Հոգևոր դպրոցին տարով ընդ միշտ հրաժեշտ եկոյ հայրենիքս, Երևան: Այստեղ մի քանի ամիս ընտանեկան գործերով պարապելուց և նոցա բարեկարգութեանց համար փոքր է շատ հոգալուց յետոյ, զնացի Տիխիս, ուր մնալով մինչև Փետրվար ամսի վերջերն, կրկին ընտանեկան գործերի ազգաւ վերադարձայ Երևան:

Մի օր (չեռ ևս երկու շաբաթ չէր անցել իմ Երևան եկած օրիցն) Կարապետ վարդապետ Այվազեանը՝ կանկրով Երևանայ քաղաքապատկան պարտեզի մէկ անկիւն, ապաց ինձ „Ես և պարոն Բէկնազարեանցն խնդրում ենք, ազաշու մենք,

եթէ կարելի է յանձնառու եղէք միայն մի քանի դաս և այն էլ ժամանակաւոր՝ Դպրանոցումն.“ „Դպրանոցը“, կրկնեց նա, փակվում է, ուսուցիչները միաձայն պարոն Բէկնազարեանցին չեն կամենում: Ես մերժեցի, չմտնեցի:

Ի՞նչ ևս երկու թէ երեք օր չէր անցել Կարապետ վարդապետ Այվազեանի առաջարկութենից, որ պարոն Բէկնազարեանը մէկ օր երեկոյեան ժամու օտսին ներս մտաւ սեւեակս և աղնապի, համարեա արաստուքը աչրիին, ասաց ինձ „պարոն Աւասի, ի սէր Բրիտանի, սէր Աստուծոյ, փրկեցէք, ազատեցէք ինձ այս անամօթնորիցն, այս լրբորիցն և ին“:

Ես չէի ընդունում, բնաւ չէի կամենում յանձնառու լինել դասեր Դպրանոցումն, բայց երբ նորից պարոն Բէկնազարեանցն սկսեց աղաչել. նամանուստեղ յառաջ բերելով որ զըրուելու է իւր հանապազորդ հացից, իւր օրական ապրուստից, երեխայքը մնալու են անտէր ու անտիրական, և ին և ին... ես յանձն առայ: Ես յանձն առայ, երբ նա կուսցած կամենում էր ձեռքս, ոտքս համբուրել, ես յանձն առայ, որովհետև ստիպեց ինձ մարդասիրական զգացմունքը. ես կամենում էի նորան. ամենայն տեսակ թշուառութիւնների դէմ պատասպարել, նորան հազար տեսակ խայտառակութիւններից ազատել, — եթէ ոչ, ես չունէի բնաւ կարիք մանել մի այնպիսի անկեղանոց, ուր, ես հաստատ գիտէի, զերջ պետք է լինէր այն ինչ լինում է այժմ, այսինքն ճշմարտութիւնը պետք է պահանջէր իւր իրաւունքներն, որ կորուսել էր մի քանի բախտախնդիր մարդկերանց ինտրիզաներով:

Այս տեսարանին ներկայ է եղել երկուսիս ևս ազգական, Судебный приставъ, Աշոտ Յովհաննէսեանը, որին ես իմ կողմից յանուն ճշմարտութեան ու ազնուութեան ինպ-

րումեմ մի քանի տողով վաւերացնել բարեհաճի պատմաճիս
Ճմարտութիւնը ու ճշուութիւնը „Սշակ“ կամ „Սեղու-
Հայաստանի“ լրագրների միջոցաւ :

Վարդարով վերի տողերն, ընթերցողն անշուշտ կկարծի,
որ ես իմ ճանապարհից շեղուեցի, իմ նպատակը “Հին-բա-
րեկամը, Թողեցի և պարոն Բէկնաղարեանցի ետին բռնեցի,
կուժն ու կուլէն “Հին-բարեկամի“ գրին կոտրելու տեղ,
բռնձր պարոն Բէկնաղարեանցի գրին եմ կոտրում: Չէ, ըն-
թերցող: „Սշակի 129 համարում“ „Հին-բարեկամ“ ըս-
տորագրուած յօդուածի պատասխանն անշուշտ պահանջում է,
որ ես պատմեմ անցեալ ու ներկայ կայութիւնը Երևանայ
Թէմական Դպրանոցի, որ առիթ է եղել այդ ու զանազան
անանուն յօդուածների լոյս աշխարհ գալն „Սշակ“ և „Սե-
ղու Հայաստանի“ լրագրների միջոցաւ:

Թէև շատ աշխատեցի, որ չխոթեմ պարոն Բէկնաղա-
րեանցի անունը գրուածիս մէջ. նորա անունը չտամ, նորա
անունով այս անմեղ Թուղթը չհրտեմ, չեւայնմ, բայց հնա-
բաւոր չեղաւ ինձ: Աւրեմ պարոն Բէկնաղարեանցը Թո՛ղ նե-
րի, որ այս գրուածն աւելի նորան է վերաբերում և նորան
պէտք է վերաբերի քան „Հին-բարեկամի“: Ղշմարտու-
թիւնն այսպէս է պահանջում. . . ներողութիւն:

*

Դպրանոցումը դասեր յանձնառու լինելու օրից յետոյ,
միւս օրն գնացի Ուսումնարան. ինչ տեսայ: Մի անկիւնում
չորս հօգի կանգնած մուշտի կռիւ էին տալիս. միւս անկիւնում
վեց Թէ ութ հօգի մէկ մէկու երես էին Թքում: Իսկ մի քանի
քայլ Ուսումնարանից հեռու, Չինարի ծառի տակ կանգնած
մէկ աշակերտ ատրճանակը ձեռքին կաննում էր միւսին խփել,
որի հետ, ինչպէս երևում էր, գմբգակօք էր արել:

Ընթերցող, ընթերցող, այն ուսումնարանը որի մէջ մեր,
նոր ուսուցիչներս՝ պատիւ ունեցանք, որ սուղական պարտան
վարել: Իսկ Թէ պատմաճս ճիշդ ու ճշմարիտ է, եւ հրաւի-
րումեմ՝ յանուն անուսթեան վկայ Երրասաֆ Տէր Սեղուա-
չեանին, որն ինձ հետ նշնպէս ժամանակաւոր ուսուցչի նպա-
տն էր կատարում նոյն Դպրանոցու մէջ:

Երբ Ուսումնարանը սարսափելի ապամարտ թէրու ունե-
ցաւ ինձ վերայ և ես, այդ օրից իսկ, սկսեցի ստրկաբէլի կե-
պիւ առեւէ գորաւ մէջ մեղաւոր անձինքնելիս*)

*) Պարոն Բէկնաղարեանցի վերոյ ճիշդ գնահատարուեմն
նալու համար, հանումեք հին ուսուցիչներից հին հոգաբոր-
ձութեան տուած ինքրից մի քանի գիտութեան նորժանի կե-
տերը: Եւսպէս է պատմ խնդիրը ըստ իրականութեան ինչպիսի
Վերկայ ուսումնական սարուայ սկսեցի, այն է 1878 ա-
մի Սեպտեմբ. մէկից սկսած մինչև այսօր ուսուցիչներս շատ
բունակ Թէ բանաւոր և Թէ գրաւոր կերպով գանդատանելու ենք
առաջադրել յարգելի հոգաբարձութեանց, բացատրելով մի տե-
մի տեսու պ. Ս. Բէկնաղարեանցի բարոյական ու մտնկա-
վարժական սխալներն, որք են՝ աւազակրասայ չափազանց ծե-
ծելը, որպիսի դիպուածում միանգամ նշնպէս, ստասիկ պիտուա-
կեց մէկ աշակերտի, որ իւր մտաթի մտտանին կոտորուեցաւ քա-
տանց մանկավարժական խորհրդին հարցնելով՝ տարուայ ընթ-
թացքում աշակերտներ ընդունելն, արձակելը և արձակածն
վերստին ընդունելն և աշակերտը մի գասարանից միւսն փո-
խարկնելը ք. աշակերտին ժամերով գուրը ծրարուան կանգնեցա-
նելն ք. ուսուցիչների հետ առ հասարակ կողմու վարեմնա-
քը, և ուսուցիչներին մանկավարժական խորհրդում յիշու-
անուանելը ք. ուսուցիչներին իրանց, խարդախ և անհոգու

Այս օրից դեռ երկու շաբաթ չանցած, ուսուցիչ Ս. Սարգսեանը դուրս գալով յայտարարեց պարոն Ռէկնազարեանցին ի գիտաց մեծ մասամբ ուսուցիչներին, որ աշակերտները դասարանում և դասի ժամանակ անվայել բաներով են պարսպուսում: Ինչո՞ւ ինչո՞ւ— զարմացմամբ և առանձին հրամայական ձայնով հարցրեց պարոն Ռէկնազարեանցը: «Միզեր՝ ինչպէս երևում էր, կամենում էր պարոն Սարգսեանը եղածը թագըրները բայց երբ նկատեց, որ եղածը ուղղակի յայտնել լաւ է, ձեռքը զրպանը (տանկերով դուրս բերեց յիսունի չափ մանր կրտորած թղթի կտորներ, որոնց վերայ գրած էին «Հին-բարեկամ» շքանշաններն) անուններն:»

գիւ անուանելն, որից անցեալ ամի Ռեկտեմբերի 29 ծագեցաւ մի փոքրիկ տարաբաղդ անցք: և այս փոքրիկից ներկայ ցաւալի խռովութիւնը տեսել և ուսուցչաց մէջ, է. դասեր թողնելը և օրերով Վարդոցից բացախոյ դռնախուրէն, Է. դասեր թողնելը և որպէս թէ նոցա փոխարէն ծխական դպրոցում փորձառական դասեր խօսելը, Ե. իւր դասախօսած առարկանից մէջ սզէտ լինելը, Ժ. շտեյրէն դրութեան մէջ ունեցած ուղղագրութեան դէմ սխալներն, Ժա. երեք ամիս շարունակ Սիւրուսի պատմութիւնը ուսուցանելն: Ժբ. փոյլ ընկնող աստղերի մասին աշակերտներին տուած թիւը բացատրութիւնը, երեւի Ռեկնազարեան գիտելեաց: Գրեց օրուա քաղերով, Ժգ. անցեալ Ռեկտեմբ. 29-ի դէքսից յետոյ Վարանոցի Բ. և Գ. դասարանների աշակերտաց արտաքոյ կարգի յանդուգն և անքողարարութիւն փորձուքն ու պատասխաններն և արտաշգամբում որպէս հերպետական երգերի ձե տուած բարձրաձայն սիրահարական և այլ երգերը այն ժամանակ, երբ դասարաններում ուսուցիչները դասախօսութեամբն պարսպուսում,

Գանք այժմ խոսկալ պարոն Ռէկնազարեանցի Վարանոցի ներքին կառավարութեան վերայ: Պարոն Ռէկնազարեանցը շատ հապե է պատահում, որ ուսուցիչարանում է գտնուում իսկ եթէ գտնուում է, այժմ Բարաւած Տեղաւ պահի մինչև անգամ եւ թշնամիներէն կարա կառավարութիւնից: Այն է մի աշակերտի վերայ բացօթեցին նորան: Եւ իսկոյն հրամայում է ծառայի ձեռք յանցաւոր աշակերտին ուսուցչական սենեակը բերել, որ ահագին կույրուցական քանակը ծառայի ձեռքը տալով, հրամայում է հապե ու թ կամ պարսպական աշակերտի ձեռքին խփել, որքան որ ցոյս ունի նա:

Նորերումս փողոցումը պատմում էին, որ այս անասի բարաբարութիւնից մէկ աշակերտի ձեռք մնապէս է և նորա ծնողները կամենում էին դատի կանչել յանցաւորին:

Մէկ օր ես մէկ այն տեսակ ապօրինակ ուսուցիչ տեսարանի էի ներկայ, որի պատմելը մինչև անգամ յանցանք կամ համարում:

Մտորեալ այն ամիսներն յայն կամ այն ուսուցչին Վարանոցից հեռացնելու պահանջ յորոցանելը և նա հասարակ նոցա դէպի բնոր ուսուցիչներս գործուած լինելը, պարզ ցոյց են տալիս որ նաքա դպրուած են եղել մի օր և է անձից բայց թէ ել կարող է լինել այդ անձը շատ զգուար չէ դուշակելն ևլ, ևլն:

- Ստորագրութեամբ Ռաւիթ Բալանթարեանց:
- Վարապետ Եղիշխանեանց:
- Մկր ղիշ Շաւարեանց:
- Սամիսոն Թադէսեանց:
- Սամիսոն Խաչատրեանց:

Երեւան 14-ն Յունուարի 1879 ամի:

Յանդակոր տարեկերտը հաղի հալ զրսից ներս, սենեակն էր մտեր, հրը պարտը Մէկնազարեանցը իւր անասնաձահարեի կատարութեան մէջ (ն գիտէ ինչ անհամ ձախորդութեանց գրողուած) տեղից վեր թռու, մտեցաւ երեխային-ինչ տեսարան— Եւ պատկ իսկերտը բոպէն, երեխան մկոնց մորթած հաւի նման թռիչքով սենեակի յատակի վերայ, Ինչ սաւը ջուր, ինչ տեղանքերը քաշել և ինչ հանգար տեսակ միջոցներ հարկաւար էր երեխային ուշի բերելու, վերջանացնելու համար ընթերցողը դու ինքդ դատիս

Սուր է, կարտն Մէկնազարեան, ազնիւ, պատկառելի
 ինչ բարեկամ, Եւ յանտար զնորոցով մեղացի
 ընթերցողը շատ կարելի է կարծի, որ պատմածներս ինչ
 ձանկից ստեղծած ու հնարած բաներ են. բայց չէ — բոլորը
 դու ա ճշմարտութիւն է և դեռ եւս հարիւրից մէկն Շատ բան
 ու բանի պատկառելով դու չեմ, ընթերցող-բայց թէ պատմածներս իսկ ու ճշմարտ են, վկայ եմ կանչում բոլոր ուսուցիչներին, նամանաւանդ Մկրտիչ Շաւարշեանին, Սամիսոն Թադեւոսեանին, Մարտիկ Տէր Մկրտչեանին, Ս. Սարգսեանին, Եւ ինչ և ինչ, և ինչպէս որ չզրանան դոքա իւրեանց կողմից մի քանի տողով, Սեղու շայտտանի և Ս շահ լրագրների միջոցով վերստուգելու պատմածներս, որով դու ճի հնարաւոր լինի ազատել մեր հասարակութեան խեղճ մանուկներին այդ յանդուգն ու արամար բարբարոսից:

Եւ շատ լաւ, բայց տեսած չէի: Եւ երբէք չէի կարող մտածել, որ մտաստութիւնը, զրախօսութիւնը, զրպարտութիւնը կարելի կլինի այն ծայրայեղ անզգայութեան հասցնել, որին հասցնում է Ս շահի 129 համարում ինչ բարեկամ անունով յորուածագիրը

Մէկնազարեանց - ինչ բարեկամը սեփականացնում է ինչ այն, որ միայն իւրեան է պատկանում և ոչ ուրիշին: Եւ ստույգ է որ եւ առանց ուսանելու զիտնական եմ դարձել, առանց քննութիւն տալու երկու, երեք համարարանական դիւր լով եմ ձեռք բերել, առանց առողջ դատողութեան, փիլիսոփայութեան Գոհարի անունն եմ սեփականացրել և վերջապէս, առանց կարմրելու քարոզում եմ, որ, չուա ջուրը դեղն գոյն ունի:

Թէ եւ երկար ու շատ երկար տարիներ գտնուել եմ Գրքաբոցներում և բարձր Գրքոցներում, որպէս ուսանող, կվկայեմ իմ որդեկան թէ իմ զիպլմներն առանց հարցաքննութեան ձեռք բերած չեն, այլ երկար տարիների անխոնջ աշխատութեան ու ջանասիրութեան արդիւնք են, կվկայեմ բոլոր իմ ծանօթներն, նամանաւանդ բժիշկ Լեոն Տիգրանեանցն, որը լինելով չու ծանօթ ներկայ ու անցեալ հանգամանքների հետ, յոյս ունիմ անպատասխան չթողայ յիշեալ յորուածի մի քանի կետերը և այդ որպէս հասարակաց կարծիքը վարատելու, նոյնպէս և բռնադատուած ճշմարտութիւնը երեւան հանելու:

Եթէ կոյրը կարող է առ իւր գատողութիւնը գոյների մասին, կարող է առ և ինչ բարեկամն առողջ գատողութեան, որքան ծայրաւի ու պարտաւելի է այդ յանդուգն կոյրի համար, նոյնքան կամ ևս առաւել, ինչ բարեկամի համար է, որ նա լինելով ինքը բոլորովին զուրկ առողջ դատողութիւնից, խօսում է առողջ դատողութեան, կամ սորա և նորա ընդունակութեան կամ անընդունակութեան վերայ:

Ով որ ծանաչում է ինչ բարեկամին, դիտէ, որ նա մէկին տգէտ է անուանում իսկապէս նորա համար է, որ իւր ազիտութիւնը ծածկի, կուտարար իւր խարդախութեանը աւելի ընդարձակ ասպարէզ տայ, անազնիւ ազնիւ մարդկանց

գործունեութեանց արեալք փափի, ստարուս՝ իւր սրբոց ճշմարտութեան, իսկ ուրիշի ճշմարտութիւնը անի տեղ փաճառի, անամթ, լիւր, գոյ, աւազակ, երևի էն անուանուած է նա առաջուց ամեն մէկին, որ զորա նորս վերայ չխօսեն, չգրեն, չլեն, չլեն:

Պարոն Նէկնագրեանց, սխալու մեա, եթէ կարծու մեա ամեն անգամ այդպէս թեթե կերպիւ արձնել: Աս խորհուրդ կտամ, որ զորչ վարուես միայն քո բնակարանութեանը, սեփախան քաղաքական սկզբունքների հետ, որովհետեւ կըլուտունեն մարդիկ, որ մէկ անտեղի ապա՝ ապէս բառի տեղ, կաւանն՝ ադէտ էլ, յիմար էլ, ախանիս էլ, մի գող բառի տեղ, կաւանն՝ գող էլ էս, աւազակ էլ ես, եւն էլն:

Եւր տեղակ յատկութիւն ունեցող մարդկանցից մէկ էլ էս եմ, պարոն Նէկնագրեանց, այր պատճառաւ առաջուց խնդրու մեմ, որ լաւ ճանաչեա ինձ, եթէ ոչ, հաստատ իմացիւր, որ կտես, ու կստանաս ինձանից մէկին տասը հազար:

«Ուրա ջուրը դեղին գոյն ունի» քարոզում եմ էս, առանց կարմիրու: Եւսօր էլ եմ միշտ կատեն, որ զուտ ջուրը դեղին գոյն ունի: Աս այդ կարծիքը յայտնեցի, պարոն Նէկնագրեանց, ոչ որպէս մի գիւտ իմ սեփական հետազոտութիւնների, այլ որպէս կարծիք Փարիզու Սորբոնի Պրոֆեսորներից մէկի՝ չգիտեմ այս բողէիս՝ Դամանի թէ Պաստորի: Աս Քիմիկոս չեմ ընդունում մեմ այն, ինչ որ փորձով ցոյց է տրվում: գիտնական փորձերով վաւերացնում է որպէս ճշմարտութիւն: Եւսօր զործիքների անկասարկութիւնը եւ մարդկային գիտութեան թերութիւնը, զուտ ջուրը անգոյն է մեզ ընդունել ստիպել տուել, զայդ կատարելագործուելով գործիքները եւ մարդկային գիտութիւնը ընդարձակուելով՝ կարող է մեզ զուտ ջուրը, որպէս մի գունաւոր մարմին, որպէս դեղին

կամ կարմիր գոյն ունեցող մի մասին ընդունել ապ: Աս բաց ու հրատարակապէս յայտնու մեմ, որ այդ իմ գտած գիւտը չէ, այլ Պրանսիայի երկու ուսումնականներից մէկի՝ «Դամանի» կամ «Պաստորի»:

Աս դեռ ես գիւտ ապա՞ չեմ, դեռ ես գիւտ անելու ընդունակութիւն չունիմ եւ զոցա ասելից էլ ընկած չեմ: Գիւտ անել, գիւտ անելու ընդունակութիւնը քեզ է միայն սեփական, պարոն Նէկնագրեանց, նամանաւոր՝ ստախոսութեան՝ զրախօսութեան, զուարտութեան մեջ:

Եւր տեսակ ծրար - պրար բաներով կամենալ մի մարդու վարկ ժողովոյի եւ հասարակութեան մեջ վար ձգել, աւազակութիւն է, պարոն Նէկնագրեանց: Ի՞նչ որ էլ հերքի, դու չես կարող չունես իբրաւ, եւ ես հաստատ համարուած եմ, որ եթէ լիզուով էլ ասես ու գրչով էլ գրես, այնու սեփականիւ արտով ու գիտով կիտատովանես, որ ես գիտութիւն ունիմ եւ շատ բան քեզանից աւելի վեր ու լաւ գիտեմ:

Աս բաց ու հրատարակապէս յայտնու մեմ, որ քո կարողութիւնից դուրս է գատողութիւն ապ մէկի գիտութեան վերայ (ով որ էլ լինի նա) անցած ու գնացած քառասուն տարից անցել ու գնացել է . . . այսուհետեւ էլ քեզ չի յարողի, չունիս ընդունակութիւն . . . իսկ ինչ որ վերաբերումն այն չփաստակած բարի անաւանը, որ ժամանակին, իմացիւր, որ պարտաւորես միայն ճարպիկութեանը:

Պատկառելի երեսից դիմակի օրհասական բողէն հասել է ուրեմն պէտք է նա պատաստի: Ինչ ուզում են՝ արան, ուր ուզում են՝ գնան, ինչպիսի, աղաչել, պարտաւոր ընդունայն եւ ընդունայն է:

Մի մարդ, որ չգիտէ դուքսերին, «ԿՏՕ» գրու է ոչ մի Ս. բողական լեզու այնքան, որ իւր կարողութիւնից դուրս

չատ ստոր անձնա որո թեան վերայ: Տայց ավ որ Ըննչու մ է շին - բարեկամին կամ Մարտիրոսեանցին և Էրուսաղէմաց վարդապետ Միւրեղին, շատ շաւ գիտէ, որ եթէ վերջինը փոխ միայն, հազար ու շին - բարեկամի, հազար, թեկնազարեանցի, նման մարդիկներ երեան կրան: Միւրեղ վարդապետ Սրապեան և Ս. Թեկնազարեան, ոչ, համեմատութիւնը մինչ անդ զան արասցածութիւն է: Առաջին անուր գրել երկրորդինի հետ մի առղձ, կնշանակի թրեղ ճշմարտութեան երեսին կնշանակի յարգել, պատուել արգասութիւնը: Ուր Էրուսաղէմաց վարդապետ Սրապեանն է, այնանդ անշուշտ պէնքի շքանան, թեկնազարեանցներն է վերանան, շին - բարեկամ ներն, անհեանան, կորչին, Սարգիս - Գորասաներն, եթէ ոչ - չլիտեմ ինչ սակ, այսակ շուտ է մարդու մտքը, խելքը, դատողութիւնը, և ինչն սխալ ճայս այոս թէ:

Եթէ կայ երկու հոգևորական պատուոյ և յարգանքի արժանի, մէկը՝ Միւրեղ վարդապետ Սրապեանն է: Սա՛ որպէս շայտգէտ ու կրօնպէտ, Էջմիածնաց միաբանների մէջ առաջին տեղն է բռնում՝ չկայ սորա նմանը, նորան հաւատարու:

Իս Ըննչումեմ Էջմիածնաց միաբանութեան մէջ երկու հոգևորական, որք իրօք յարգանքի ու մեծարանքի արժանի են, մինը՝ Մարգարէա Ապիստոլոսն, իսկ միւրը՝ Միւրեղ վարդապետ Սրապեանն: Առաջինը՝ հեղ խոնարհ, բարի, համեմարող, անաչառ, միշտ բարութեան ու բարեխարութեան համար պատրաստ, ուսումնասեր, դպրոցասեր, հայասեր և ինչ և ինչ երկրորդը՝ նոյնպէս՝ հեղ, խոնարհ, ուսումնասեր, դպրոցասեր, հայասեր, ու ազգասեր: Օրանազանութիւնը այդ երկուքի մէջ կայնում է, միայն նորանուս, որ առաջինը այդ յատկութեանց տեղն է բնականից, համարեմ անգրասկցարար, իսկ երկրորդը՝ գիտակցարար, համոզմամբ, ուսումնասիր մի պարզ

Թէ արքան կորցոց Միւրեանայ: Թե՛ թե՛ կան Քարոցն և արքան էլ պէտքէ կայնի, որ Միւրեղ վարդապետը չհամաձայնեց ուսումնասիր պաշտօն տեղիս Քարոցումն ընդունի, այդ պարէն զգումէ Էջմիածնաց հասարակութիւնը, զգումեն նաեղ Էջմիածնաց թե՛ թե՛ կան Քարոցն: Հետ շու ծանօթիկն Միւրեան, հազար պատու, այդ մարտիրոսը, համապատասխան վերջը որին, Մարտիրոսը, յորումէ վերջինն անդրի քննութեանը, ու շին - բարեկամն, անպէտ է, որ ես և միւրքանի ինձ նման փիլիսոփաներ, որպէս պատասխան արժողոյցի սողմից, ներկայ յայտն ինք Էջմիածնաց Եպիսկոպոսին և ինչորեք, որ ես հրաւիրի Էրուսաղէմաց վարդապետ Միւրեղ Սրապեանին իւրեան օգնական և անասը թե՛ թե՛ կան Քարոցն: Նշմարտ է, որ շքան հոգի մարտիրոսը քաղաքացիներն է և ես Մարտիրոսը ամի վերջերին ընտրուցինք որպէս պատգամաւոր Էջմիածնաց Եպիսկոպոսին ներկայանալու և խնդրելու, որ նա լինելով ինքն անկարող իւր հիւանդութեան պատճառաւ՝ վարել Քարոցն և հոգևոր փառավարութեան վերաբերելու զործերն, հրաւիրի իւրեան օգնական և թե՛ թե՛ կան Քարոցն: Քարոցն ու կրօնագիտութեան ու շայտգի ուսուցիչ մեծ, Միւրեղ վարդապետ Սրապեանին: Նշարիտ է, ճշմարիտ է, բայց սուտ է, զրպարտութիւն է, այն, անտղտութիւն է անեղ, որպէս թէ մենք ինչորեք ենք նորա համար նաև: Քարոցն տեսչական պաշտօնու Եթէ խնդրած էլ լինէինք, ոչնչով և ոչնչում մեղանշած չէինք լինել: Թե՛ թե՛ կան Քարոցն և Միւրեղ վարդապետ Սրապեան, այն համեմատութիւնը արասցածութիւն է: Էջմիածնաց Եպիսկոպոսը մեղանից պատգամաւորութեան թողթի մասին մի բառ չէ խօսել, ընդհակառակը, նա ինքը խնդրեց մեր միջնորդութիւնը Ս. Ե. հաւատ Աստուղիկոսի մօտ շատ բաների համար, նա

մանուսանգ իւրեան տեղիս առաջնորդական պաշտօնից հեռացնելու համար, սպնուարար իրատուականով, որ իւր ծերութեան ու հիւանդութեան աղաքաւ շատ անգամ անկորող է լինում պատշաճաւոր կերպիւ վարել տեղումն գոնուած բաշմատեան գործերն իթէ նա մեզանից պատգամաւորութեան թողթի կամ պատգամաւորութեան թողթի նման մի բան խնդրած ու պահանջած լինէր, մէք չէինք զլնալ առաջադրելու նորան, որովհետեւ այդ տեսակ թողթ ունէինք մեր ծոցում մէկի տեղ երկուսն, երեքն և ինչքան կամենար պարոն Ռէկնազարեանցն: Ամթ, հոգար ամթ պարոն Ռէկնազարեանցի համար, որ այդ տեսակ թողթերի անուն է տալիս, երբ ինքը շատ լաւ գիտէ ժողովրդի հակաբութիւնը, ասելու թիւնը զիպի իւրեան: Սիթէ պա Ռէկնազարեանցն ինքը չգիտէ որ մէկ անգամից ասել է ինձ յաջողել պատահողով ժողովրդի բողոքն իւրեանից պարոն Ռէկնազարեանցից տա Ա հոգար Ա պարոն Ռէկնազարեանցն, յառաջ բերելով, որ նա արդէն խոստացել է բողոքովն թողնել այդ սուրբ ու վեհ պաշտօնն ուսումնական տարուայ վերջում: Ա ժողովուրդը հաստատու էր, որովհետեւ պարոն Ռէկնազարեանցն ընտրել էր իւր համար արդէն Մայիս ամսի վերջերում մի նոր և իւր ընդունակութեան անէլի համապատասխան ասպարեզ: Ա իւրեանայ հաւանակութեանը խմել տալ ահագին գներով հոսած գելանրի, լիննի և այլ հանքային ջեր: Ասում է՝ քաղաքացիք հաւատում էին, անկարելի համարելով, որ բժիշկ Դանիելէ կեանի պրիկա շիկ Ռէկնազարեանը մայ և լինի տեսուչ: Ա իւրեանայ թեմական Դպրանոցում: Արն է անելու պարոն Ռէկնազարեանցը տեսութիւն թէ ջրավաճառութիւն, պրիկա շիկութիւն թէ վարժապետութիւն: Տեսուչ - ջրավաճառ, վարժապետ - պրիկա շիկ - առաջն անգամն ենք լսում: Սիթէ Ա է

1925

հախառ Պաթուղիկոնս անուշաղիք է թողնելու այս ցաւալի իրողութիւններն: Սիթէ Ա իւրեանայ հասարակութիւնը, մանուսանգ ուսումնարանի Հոգաբարձուներն անցեալն, առանց նորանից օգուտ քողիւ, միայն անցկացած ու գնացած համարելու են: Սի բան չիմանալ և յանձնառու լինել ըստ Ռէկնազարեանցի՝ ազնուութիւն է. իսկ եթէ չիմացողն ասես՝ չըզիանես, ուրեմն և չդէտքէ ընդունես՝ ըստ Ռէկնազարեանցի անաղութութիւն է, խարդախութիւն, կռուպարութիւն, Լոյկիայ չունենալ և ին Պարոն Տիրքանեանց, միթէ դուք պէտքէ համաձայնէք, եթէ նա, Ռէկնազարեանցը, յանձնառու լինի Հայոց լեզուի ուսուցչութեան պաշտօնն և այն էլ բարձր կասարաններում: Ազեղ եւեք սող հայերէն գրել չիմանալ և Հայոց լեզուի ուսուցիչ լինել, չունենալ ոչ մի գիտութիւնից այնքան անղեկութիւն որքան պահանջել է առաջին դաստան աշակերտից՝ տեսուչ Թեմական Դպրանոցի լինել, ունենալ սուրապիլի աղիտութիւն, ծեծն ու քեթթակն, էնն ու յիմարն սիրել ու պաշտել, ամենայն բոպէ աշակերտաց թէ վարժապետաց հետ գործածել մանկավարժ, դաստիարակող կրթութոյ վարժապետ, ասուցիչ լիշուել, կոչուել - այդ տեսակ մարդու հետ, այն տեսակ տարաբաղոց գէպքում կլինին և պէտքէ լինին կախներ, ընթերցող, գու ինքը վճարի: Թէ և մեր օրատուի ընդդէմ էր մէկ այդպիսի մարդի հետ, որպէս Սարգիս հրապուղական, վեճարանութեան դուրս գալ և մեք, հաստատ գիտելք, որ սորանով ասելի կեղաւորացնելք մեզ մեր ծանօթների ու բարեկամների առաջև, բայց այնուամենայնիւ ի պատիւ ճշմարտութեան ու արդարութեան, մանուսանգ այդ տեսակներին անպատիւ չթողալու համար, պարպ հոգարիցինք պատասխանել յառաջով որ սորանով նա կաստայ իւր պատիւն չուր կանանի և սուտասպէս:

Արքան բերկրալի է, որ մեզ է այսօր վիճակուած պատու-
ռել տասնամեայ դիմակը պատկանելի Սարգսի երեսից, նոյնքան
և տխրալ է մեզ համար, որ մեք ստիպուած ենք գործ ու-
նենալ այդպիսի մէկ ողորմելի ու թշուառ հակառակորդի հետ:

Այ մի ,,Աստակ“ իրաւ է, բայց ցաւալի է, որ կան
շատ Սարգիս-Վիրասաներ: Ենամօթ Սարգիս-Վիրասաներն
այսօր ևս մեծ քանակութեամբ դանուռուծն ամենուրէք, նա-
մանաւանդ մէկն, որի նշանաւոր յատկութիւններից մէկն է
վաճառել ոսկեոյ ու արծաթի համար համարեա՝ ամենայն բան՝
բարութիւն, բարերարութիւն, բարեկամութիւն ևլն ևլն:

Եթէ մէկն ուշի մտօք կարդայ ,,Մշակի“ 129 համա-
րում տպուած ու ,,Հին - բարեկամ“ անունով ստորագրուած
յօդուածը, կտեսնի որ պատկառելի. ,,Հին - բարեկամը“ թէև
փողոցային բառերով է յարձակվում ինձ դէմ, բայց ինքը հաս-
տատ գիտենալով, որ բոլոր իւր ասածներն անձնական օգտի
ու շահուց համար հնարած ու բոլորովին չեղած բաներ են,
ստորագրում է կեղծ և ոչ իւր իսկական անունով:

Եթէ դու, Հին - բարեկամ, մի արդար գործես պաշտ-
պանում, հասարակական օգտին ես ծառայում, եթէ քո աս-
ածներն, Հին-բարեկամ, սուտ, զրախօսութիւն ու զրպարտու-
թիւն չեն, միայն քո օգտի ու շահերի համար հնարած բա-
ներ չեն, ապա ի՞նչու չես քո հրատարակած հեղ ու պար-
կեշտ յօդուածը քո իսկական անունով, այլ կեղծ, հասարա-
կութեան միայն մի մասին և շատ փոքր մասին յայտնի անու-
նով ստորագրում:

Ես լսեցի իմ ծանօթներից մէկիցն, որ ,,Հին - բարեկա-
մըն“ իւր յօդուածով պարծեցել է մի քանի տեղեւ քաղաքա-
ցիների մօտ, ասելով թող այժմ Պապաջանեանը հրապարակ
դուրս դայ, թող այժմ նա զրիչ շարժի ինձ դէմ, ևլն:

Հաւատացիր, Հին - բարեկամ, որ ես երբէք մի քեզա-
պէս մարդի դէմ, գրիչ չեի շարժիլ, եթէ իմ ցանկութիւնը
չլինէր պատժելու մեր հասարակութեան Սարգիս-Վիրասանին:
Իսկ ինչ որ վերաբերումէ քո պարծենալուն սրտ կամ նորս
մօտ, ես՝ որպէս ճշմարտութեան երկրպագու, խորհուրդ կը
տամ, որ այդ արհեստը գործ դնես ուրիշ տեղ, մի աւելի
յարմար տեղ, ապա ոչ աւելորդ ու նպատակից դուրս է պար-
ծենալ մեր, այսինքն այն քաղաքացիների մօտ, որոնք ինձ և
իմ ազգուտակս վաղեմի ժամանակուանից կճանաչեն:

Չկարծես երբէք ու երբէք, Հին - բարեկամ, որ այս կամ
այն տեսակ գրուածներով հեռացնելու ես ինձ իմ դիտաւորու-
թիւնից, այսինքն ճշմարտութիւնը պաշտպանելուց ու նորան
երևան հանելուց, ոչ, հազար անգամ ոչ: Ոչ թէ դու, այլ
եթէ ինքն իմ Ստեղծողը՝ պատուիրի, հրամայի, այնու ամե-
նայնիւ ճշմարտութիւնից հեռանալու չեմ ես մի, մի մտղաչափ.
ընդհակառակն՝ այս ևս որպէս վարձատրութիւն խոստանում
եմ քեզ, որ դու ո՛ր և լինիս, ո՛ր և գնաս անպակաս անեմ
քո զլիւիցն արդարութեան դատակնիքը:

ԴՈՒՏՈՐ ՎԱՍԱԿ ՊԱՊԱՋԱՆԵԱՆ.

9-ն Սեպտեմբերի Երեւան.

